

10. Diaspora a rozvoj

Ondřej Klípa

V této kapitole bude zachycen nejprve vývoj, kterým prošel pojem „diaspora“ v hledáčku sociálně-vědních badatelů. Nejnovější poznatky o fenoménu diaspor pak budou zasazeny do kontextu mezinárodní rozvojové pomoci s důrazem na roli diaspory jako mezičlánku mezi donory (či organizátory) a cílovými zeměmi. Zároveň bude zhodnocen potenciál diaspor v jednotlivých formách této pomoci. Budou představeny jak výhody, tak nevýhody, které propojení diaspory a rozvoje přináší dárčům a příjemcům pomoci, i diasporním komunitám samotným. Na závěr budou zhodnoceny tři vybrané příklady diaspor v České republice z hlediska kritérií diaspory podle „klasických“ definic a z hlediska jejich zapojení do rozvojových aktivit. Přihlédne se také k (možnosti) jejich integrace do rozvojových programů organizovaných státem. Formy rozvojových aktivit přitom do značné míry souvisí se specifickými diasporními rysy jednotlivých popisovaných skupin. Zvláště poslední část pak vychází nejen z autorova akademického studia daného tématu, ale i z poznatků z úřední praxe v sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.

10.1. Hledání diaspory v sociálních vědách

Jako předmět výzkumu prošla diaspora za poslední dvě desetiletí zásadní proměnou. Zatímco její klasické definice z přelomu 80. a 90. let minulého století v podstatě odrážejí historické a sociologické charakteristiky „tradičních“ diasporních komunit Židů¹⁵², případně Arménů či Řeků, dnes je možné pod tímto pojmem skrýt velmi nesourodou množinu. V poslední době se však znovu objevují pevnější vědecké mantinely pro zkoumání diaspor, byť s odlišnými akcenty než dříve. V politických a úředních dokumentech, tedy nevědeckých pramenech, se pak definice diaspory oklešťují na nejzákladnější prvky.

¹⁵² Jak se ale záhy ukázalo (např. Clifford 1994), i tato „archetypální“ diaspora je příliš různorodá na to, aby do důsledků odpovídala oněm klasickým definicím diaspory.

Důležitým motorem tohoto procesu je nutnost vymezení diaspory jako legitimní součásti rozvojové pomoci jednotlivých států a mezinárodních organizací.

Přestože se diaspory hojně studovaly v sociálně vědních oborech již dříve, s první a dodnes užívanou komplexní definicí přišel až v roce 1986 G. Sheffer (Sheffer 1986). Vedle kritéria udržování vztahů s původní vlastí¹⁵³ pak klade důraz na odlišnou kolektivní identitu dané skupiny od okolní společnosti, jež je nezávislá na aktuálně obývané zemi. Krom toho zdůrazňuje, že diaspora by měla být nějak vnitřně organizovaná. O několik let později přišel s podrobnějším souborem kritérií William Safran v prvním čísle časopisu *Diaspora*, čímž dal vzniknout zřejmě nejcitovanější klasické definici diaspory:

Podle Safrana tvoří diasporu skupina, jejíž členové:

- či předkové byli rozsídleni z původního konkrétního „centra“ do dvou či více „periferních“ nebo zahraničních regionů;¹⁵⁴
- udržují kolektivní paměť, vize či mýty o své původní vlasti – jejím zeměpisném umístění, historii a úspěších;
- věří, že nejsou – a snad ani nemohou – být plně přijati hostitelskou společností, protože se od ní cítí částečně odcizení a izolováni;
- považují svou původní vlast za svůj skutečný ideální domov a za místo, kam se (či by se měli) oni nebo jejich potomci nakonec vrátit, až pro to budou vhodné podmínky;

¹⁵³ V češtině používám termín „původní vlast“ (podle anglického vzoru *original homeland*), který se mi jeví jako příhodnější než řada dalších anglických a českých termínů (např. v angl. *homeland*, *external homeland*, *home country*; v češtině mateřská země, země původu atd.) vyskytujících se v různých definicích a kontextech. Slovo „země“ totiž dle mého názoru na rozdíl od vlasti příliš evokuje konkrétní politický subjekt, který se může po dobu existence diaspory značně změnit či úplně přestat existovat. Vlast se slovem „mateřský“, „předkové“ či zcela bez přívlastku může zas evokovat skutečnou zemi narození daného jednotlivce nebo jeho bezprostředních předků, což rozhodně nemusí být původní vlast v námi užívaném kontextu.

¹⁵⁴ Zde stojí za zmínku, že samotné původně řecké slovo diaspora je odvozené od slova „rozsévat“, což mělo metaforicky ilustrovat množství řeckých osad „rozesetých“ po různých oblastech Středozemního moře. (Newland, Patrick 2004).

- věří, že by mělo být jejich kolektivním posláním pečovat nebo obnovit jejich původní vlast, její bezpečnost a prosperitu;
- stále jsou nějakým způsobem přímo či nepřímo ve spojení s původní vlastí a jejich etnická identita a solidarita je zásadním způsobem definována tímto vztahem (Safran 1991: 83-84).

O třináct let později shrnula další definice tato klasická kritéria do opět střídavějšího celku. Zdůraznila přitom migrační původ diasporní populace, existenci dvou a více lokalit, ve kterých se daná diaspora vyskytuje a rozmanité typy vazeb (materiální, ideové atd.), jež se rozvíjejí jak mezi diasporou a původní vlastí, tak mezi částmi diaspory v různých hostitelských zemích (Vetrovec, van Hear, Pieke 2004).

Jiné definice pak kladly důraz na různé aspekty, čímž daly vzniknout určité typologii diaspor. Podle jednotlivých klíčových kritérií tak můžeme velmi zhruba rozlišovat diaspory **pracovní** (*labour*), **imperiální** (*imperial*), **obchodní** (*trading*), **kulturní** (*cultural*) a diaspory **oběti** (*victim*) (Cohen 1997). Uvedené typy říkají mnohé především o způsobu, jakým se diaspory utvořily. Pro některé autory je například nedobrovolnost vzniku diaspory, která může být obsažena přinejmenším v pracovní, imperiální diaspoře či diaspoře oběti, jedním z hlavních kritérií a předmětů studia (srovnej studium azylantů jako diaspory, Wahlbeck 2002). Nemusí zde jít jen o nedobrovolný odchod z původní vlasti, ale o nedobrovolné upevňování identity například xenofobií či rasismem okolní společnosti (Clifford 1994, Wahlbeck 2002).

Americký sociolog Rogers Brubaker se věnoval ohlédnutí za diasporou jako předmětem výzkumu. Zaznamenal přitom nejen neuvěřitelný a stále rostoucí zájem o diasporu v akademických pracích od konce 80. let, ale také rozšíření množiny objektů (skupin), které jsou v těchto pracích za diasporu považovány. Nejenže mizí specifické charakteristiky spojené s „tradičními“ diasporami komunitami, ale rozměňují se i tři kritéria, která Brubaker po analýze jednotlivých definic diaspory považuje za nejstabilnější a za základní společné jmenovatele: **usídlení ve více oblastech** (*Dispersion*), **orientace na původní vlast** (*Homeland Orientation*) a **udržování skupinových hranic** (*Boundary-Maintenance*). Žádné z těchto kritérií již dnes není dostatečně obhajitelné a autoritativní, aby ho přijali všichni badatelé. Diaspora tak dnes již v odborných pracích označuje i skupiny, které žijí mimo původní vlast jen v jedné zemi,

orientují se multilaterálně bez jakéhokoliv zájmu o původní vlast¹⁵⁵ a místo jasného vymezení od okolní populace vytvářejí synkretické a vícevrstvé identity (Brubaker 2005). O diasporách se tedy dnes mluví i v případě různých transetnických, náboženských, rasových, genderových či sexuálních skupin. Židovská diaspora jako „matka“ diaspor (stále k ní obvykle odkazuje slovo diaspora s velkým „D“) je dnes v odborných kruzích zcela marginální téma.¹⁵⁶ Jak píše polská socioložka Agnieszka Weinar, v současné odborné literatuře je pojem diaspory natolik reformulován, že zahrnuje „téměř jakoukoliv *populaci* v pohybu, aniž by nadále odkazoval na specifický *kontext* její existence“ (Weinar 2010: 75, kurzíva původní).

Díky rozmělnění původních definic diaspory se tak současné pojetí velmi blíží diskurzu transnacionalismu. Tedy procesu, kterým imigranti utužují a udržují propletené sociální vztahy, jež propojují společnosti jejich původu se společnostmi jejich současného pobytu. Tyto procesy se nazývají transnacionální, aby se zdůraznilo, že mnozí současní imigranti budují sociální pole překračující geografické, kulturní a politické hranice (Basch et al. 1994). Vzhledem k tomu, že základní výše uvedená definice transnacionalismu pracuje v podstatě jen s jedním a obecně přijímaným kritériem, může být transnacionální komunita považována za lépe ohraničený sociální fenomén než diaspora. Někteří vědci či mezinárodní organizace – např. OSN v kontextu rozvojové pomoci – proto pracují raději s tímto pojmem a diasporu jím zaměňují.¹⁵⁷ Častý trend v oblasti rozvojové pomoci je však naopak synonymně zaměňovat různé populace (jak relativně čerstvé migranty, tak již dlouhodobě usazené etnické menšiny) vykazující transnacionální aktivity spíše ve prospěch poněkud módního pojmu diaspora (Weinar 2010).

¹⁵⁵ Na tento a další problematické aspekty tradičních definic diaspory poukázal již James Clifford v roce 1994 (Clifford 1994).

¹⁵⁶ Snad stojí za zmínku, že podobně dramatickým rozšířením a rozmlžením definice určitého sociologického jevu prošly i další původně velmi úzké termíny, např. ghetto (srov. Loïc Wacquant 2004), které navíc podobně jako diaspora dříve odráželo výhradně realie židovské populace.

¹⁵⁷ Pokusy o oddělení definice diaspory a „transnacionální komunity“ pak ve světle výše uvedených definičních problémů nejsou úplně přesvědčivé. Weinar ukazuje jako jednu z těchto snah např. rozlišení na reálný kontakt udržovaný s původní vlastí v případě transnacionální komunity a „mytický“ či „vizionářský“ vztah s původní komunitou v případě diaspory (Weinar 2010: 76).

Brubaker však navrhuje zcela jinou cestu, jak nadále pracovat s diasporou. Místo další a zas o něco „přesnější“ definice preferuje pro sociálně vědní výzkum úplně opustit snahu o určování, kde je jaká diaspora, kdo je její člen a kdo nikoliv. Jakákoliv „přesná“ identifikace by totiž znásilňovala rozmanitost postojů a identit těch, kdo jsou s diasporou ztotožňováni. Brubaker uzavírá, že diaspora¹⁵⁸ jako zvěcněná a esencionalizovaná entita neexistuje, proto ji nelze ani vědecky zkoumat a analyzovat. Existují pouze „diasporní“ postoje, strategie, mobilizační projekty, politiky atd., prostě jednotlivé „praktiky“, nikoliv diaspora jako jednou pevně vymezená skupina s automatickou vazbou k původní vlasti. Zkoumat se tedy podle něj má například intenzita a forma podpory těmto „diasporním praktikám“ či za jakých podmínek a do jaké míry se s „projektem“ diasporu identifikují ti, jež jsou za členy diasporu označeni (Brubaker 2005).

10.2. Zapojování diaspor do mezinárodní rozvojové pomoci

Právě Brubakerovo pojetí diasporu jako jednotky praxe, nikoliv jednotky analýzy, významně ovlivnilo¹⁵⁹ současný odborný diskurs (viz např. Weinar 2010). Je však blízké také pojetí diasporu jako jakéhosi prostředního článku mezi aktuálně obývanou zemí a původní vlastí v praktických politikách států a mezinárodních organizací. Především v tom, že tyto politické subjekty nejsou omezovány snahou o co nejpřesnější analytické vymezení diasporu (a jejich členů), ale soustředí se zejména na diasporní praktiky. V případě velmi aktuálního zapojování diasporu do mezinárodní rozvojové pomoci jsou pak právě tyto praktiky ústředním kritériem, které určuje členství a nečlenství v diaspoře. Agnieszka Weinar dokládá, že vedle imigračního původu bývá základními kritérii pro vymezení diasporu v rámci rozvojové pomoci právě rozvojový potenciál (kapacita) dané osoby a jeho připravenost tento potenciál využít (Weinar 2010). Zcela tím pozbývá významu např. nutnost silné vymežující kolektivní identity či symbolizace a mytizace původní vlasti. Mezinárodní donoři zároveň často přistupují k diasporám individualizovaně jako

¹⁵⁸ Podobně jako národ a další „myšlené“ sociální jevy (blíže viz Anderson 2008).

¹⁵⁹ Podobně jako jeho dřívější v podstatě analogická kritika zvěcnění národa, tj. představy o národě jako jakési entitě, existující se stejnými charakteristikami dnes jako na „počátku věků“ (Brubaker 1996).

k jednotlivým členům, nikoliv jako k celé skupině. Jednak tím mohou účelově stmelit či „vytvořit“ diasporní komunitu jak z usedlých menšin, tak z jejich relativně čerstvě přichozích krajanů a dalších dříve nekomunikujících komunit. Jednak tím ale také uznávají, že zdaleka ne každý, kdo je „diasporního původu“ má předpoklady a vůli účastnit se rozvojové pomoci v původní vlasti. Na rozdíl od řady vědců považujících diasporu za neměnnou a pevně ohraničenou skupinu, mezinárodní organizace v tomto případě – podobně jako Brubaker – nevnímají jako člena diaspory automaticky každého na základě etnického původu. Členem diaspory se jednatel musí kvalifikovat svým „diasporním jednáním“. Zatímco Brubakera vede ke studiu diasporního jednání a jeho okolností ztráta diaspory coby zvěčněné entity z registru výzkumných předmětů, mezinárodní organizace a státy staví diasporní jednání do centra pozornosti kvůli eminentnímu zájmu na jeho produktech.

Příkladem využití diaspory pro rozvojovou pomoc je vedle OSN, která však pracuje s termínem transnacionální komunita (viz výše), Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), Africká unie či Evropská unie. Thomas Faist dodává, že se diaspory (či obecněji transnacionální komunity) nedávno dostaly do centra pozornosti rozvojových politik např. Světové banky či vlády Velké Británie (Faist 2006). Podle IOM je členem diaspory každá osoba migračního původu, která udržuje takové vztahy s původní vlastí, jež vedou k jejímu rozvoji (Weinar 2010). Podobně kritérium pozitivního vztahu k původní vlasti a vůli pomoci jí v rozvoji akcentuje Africká unie. Zabývá se navíc Afrikou jako celkem, takže ruší i zažitou charakteristiku diaspory jako skupiny společného etnického původu.

Impulsem pro využití potenciálu diaspor v rozvojové pomoci Evropské unie se staly tragické střety mezi imigranty a pořádkovými silami bránícími přístup do španělských enkláv Ceuta a Melilla v Maroku v roce 2005. EU si tak stále více uvědomovala, že imigraci nelze bránit bez aktivní pomoci rozvoji ve výchozích zemích. Při hledání nástrojů pro tento úkol se evropské orgány obrátily i na komunity imigrantů. EU politika *Global Approach to Migration* z roku 2006 již poprvé zřetelně počítá s rolí diaspory v rozvojové pomoci (Weinar 2010).

Nutno však dodat, že „námluvy“ mezi EU a diasporními komunitami jsou stále poněkud nesmělé a nedokážou se zbavit závažných překážek. Předně jde o jistou setrvačnost přístupu evropských států k imigrantům, které se dosud soustředily pouze na různé formy jejich integrace. Netřeba připomínat, že se při tom imigranti lehko dostali do velmi negativního světla, zejména kvůli obavám

domácích společností z ohrožení bezpečnosti, ze zvýšení nezaměstnanosti či ze zneužití štědrého sociálního systému. Spatřovat v diasporách nyní důležitého partnera a podporovat jejich vazby na původní vlast pochopitelně nelze ze dne na den. Obtíže však způsobují i v celku pochopitelné podmínky, které si EU pro identifikaci diaspor stanovila. Vzhledem k praktickým okolnostem financování projektů diaspor v rozvojové pomoci byla vedle migračního původu a udržování transnacionálních vazeb stanovena také kritéria legálního pobytového statutu v hostitelské zemi a členství v řádně zřízené organizaci, které by bylo možné poskytnout finanční prostředky na rozvojovou činnost (Weinar 2010). Velká část potenciální diaspory, jež navíc udržuje intenzivní a produktivní vztahy s původní vlastí, však legální pobytový status na území EU nemá či se skrývá pod jejich krátkodobou (např. turistickou) formou. Zdaleka ne každý imigrant ochotný a schopný se rozvojové pomoci účastnit je registrovaným členem nějaké diasporní organizace. Podle Weinar tak těmto nárokům vyhovují jen např. turecké či některé africké komunity (Weinar 2010).

10.3. Možnosti diaspor v rozvoji a jejich důsledky

Důležitá studie funkce diaspory pro snížení chudoby v původní vlasti amerického think-tanku *Migration Policy Institute* – autorů Kathleen Newland a Erin Patrick – uvádí, že diaspory začaly být vyhledávaným partnerem v rozvojové pomoci zejména pro dobré kontakty a vazby v původních vlastech a z nich vyplývající schopnost identifikovat důvěryhodné partnery v mnohdy velmi nepřehledné situaci. Jako lidé pohybující se bez problému v obou kulturních kontextech mohou také lépe identifikovat sociální potřeby obyvatel v původní vlasti a dokázat je lépe uspokojovat a přitom je „přeložit“ do jazyka a myšlení domovských států a organizací. V rozvojových projektech mohou být také vzhledem k emočním vazbám na původní vlast intenzivněji a dlouhodoběji zainteresováni (Newland, Patrick 2004).

Zapojení diaspor do společného díla nepomáhá jen státům či mezinárodním organizacím, nýbrž také diasporám samotným. Financování projektů diaspor může pomoci utužit (mnohdy také znovu objevit) vztah ke své původní vlasti a zdokonalit fungování asociací diaspor. Zintenzivnění vztahu s původní vlastí posiluje identitu diaspory, která se tak méně stává závislá na postoji okolní společnosti a tedy méně frustrovaná z jejich případných nepřátelských projevů.

Dobře fungující vnitřní organizace zároveň zvyšuje soběstačnost a celkovou sociální úroveň komunity tím, že sdílí (kumuluje a přerozděluje) materiální i sociální kapitál. Může pak lépe přispívat k rozvoji hostitelské společnosti a méně ji svou integrací zatěžovat, což jí zpětně přináší pozitivní hodnocení ze strany „domácích“. Zapojení se do rozvojových projektů hostitelské země a tedy pomoc v její ochraně před živelnou imigrací také samo o sobě může přinést kladnou změnu vnímání diaspor majoritní populací.

Hmotná podpora diaspor ze strany států či mezinárodních organizací však nemusí být pro diasporu vždy jen požehnáním. Moc a peníze mohou korumpovat a vnitřně rozštěpovat diasporu stejně jako jakoukoliv jinou skupinu lidí.

Nejběžnějším předmětem účasti diaspor v rozvoji původní vlasti jsou **remittance**. Jak uvádí Weinar, tento způsob pomoci je typický zejména pro první generaci emigrantů (Weinar 2010). Pro řadu zemí tvoří remittance od diaspor velmi podstatnou část (v některých až čtvrtinu) hrubého domácího produktu. Mnoho zemí s pravidelným přísunem remitencí také počítá, a proto vytváří různé programy na jejich zintenzivnění či usměrnění a efektivnější využití. Ekonomická síla remitencí, rostoucí zvláště v 90. letech, vyvolala značnou euforii u mnoha zemí, jelikož jejich výše výrazně převyšuje oficiální rozvojovou pomoc bohatých zemí chudým (Faist 2006). Remittance však zdaleka nejsou jediným nástrojem pomoci, navíc jsou tématem samostatné kapitoly (č. 2) této knihy, proto se jim zde již nebudu podrobněji věnovat.

Jak uvádějí Newland a Patrick, „pro mnoho zemí je diaspora hlavním zdrojem **přímých zahraničních investic (FDI), rozvoje trhu** (včetně přenesené výroby), **transferu technologií, filantropie, turistiky, příspěvků k politickým tématům** a nehmotného a hůře definovatelného **přenosu vědomostí, nových přístupů a kulturních vlivů**“ (Newland, Patrick 2004: 2). Posledně jmenované položky pak někteří jiní autoři stále ještě vedou jako remittance, ovšem jako „politické“ a „sociální“ (Faist 2006: 7). Typickým příkladem jiné finanční pomoci diaspor než jsou remittance (charakteristické např. pro indickou diasporu) jsou přímé zahraniční investice ze strany diaspory čínské. Zavedení tržních podmínek a intenzivní snaha zaujmout pozornost diasporu ze strany jak lokální, tak státní správy přivábila množství podnikavých Číňanů původem z přímořských čínských oblastí. Právě tyto oblasti pak prošly překotným vývojem mimo jiné právě díky investicím zahraničních Číňanů do svých domovských obcí.

Odhaduje se, že např. v roce 2002 tvořily investice čínské diasporý zhruba polovinu veškerého FDI do Číny. Nutno také uvést, že FDI sice na rozdíl od remitencí neposkytuje chudému domácímu obyvatelstvu pomoc přímo „do ruky“, ale tvorbou pracovních míst pro něj může být výhodné z dlouhodobého hlediska (Newland, Patrick 2004).¹⁶⁰

Vedle příkladu Číny využívající především FDI, usiluje o sofistikovanější ekonomické využití potenciálu diasporý různými inovativními programy již zmiňovaná Indie¹⁶¹ a také Taiwan, který je známý snahou o přilákání vysoce kvalifikovaných emigrantů zpět do vlasti. Pro tento účel tchajwanská vláda pravidelně zve celou škálu kvalifikovaných pracovníků z diasporý, nabízí jim konkrétní zaměstnání a vytváří jim speciální materiální podmínky, aby se cítili jako „doma“ (tedy v zemích, kde vystudovali a usadili se). Tímto chce získat kvalitní „lidský kapitál“ a technologické „know-how“ (Newland, Patrick 2004).¹⁶²

Diasporý také vyvíjejí mnohé aktivity v původních vlastech nezávisle na asistenci vlád těchto zemí a nezávisle na svém materiálním zisku. Formy, v jakých se tato pomoc diasporý rozvíjí, mají podobu individuální či rodinné úrovně až po různé modely organizací a sdružení. Například sdružení rodáků (a jejich potomků) ze stejné obce, sdružení podle etnického kritéria, sdružení

¹⁶⁰ V 90. letech minulého století byly čínské diasporní FDI dvacetkrát vyšší než indické, zatímco indické remitence byly sedmkrát vyšší než čínské. Indickou diasporu totiž na rozdíl od čínské tvořili tolik podnikatelé, jako spíše odborníci, kteří nemohou individuálně nakumulovat dostatečný kapitál. Indie navíc začala později jak s otevíráním své země zahraničním investicím, tak se snahou o přivábění diasporý. Navíc zde fungovala na rozdíl od Číny již silná skupina domácích byznysmenů, kteří vstup diasporý na trh brzdili (Newland, Patrick 2004)

¹⁶¹ Například indická vláda zavedla kromě řady programů zvláště v posledním desetiletí na zainteresování diasporý a symbolické utužení jejich vazeb s původní vlastí již v roce 1998 a 2000 speciální státní dluhopisy, které byly za zvýhodněných daňových a úrokových podmínek nabízeny výhradně indické diaspoře (*non-resident Indians*) po celém světě. Indii se tak podařilo získat značné příjmy a zároveň zřejmě i posílit vazby diasporý na původní vlast (Newland, Patrick 2004).

¹⁶² Programy zaměřené na návrat kvalifikovaných pracovníků do výchozích zemí (např. RQN pro návrat kvalifikovaných migrantů z Afriky v rámci programu Migrace pro rozvoj v Africe – MIDA), které v tomto směru vede Mezinárodní organizace pro migraci, jsou blíže popsány v kap. č. 6 v této knize.

absolventů stejné instituce („alumni“), náboženská, profesní, charitativní, nezisková sdružení, investiční skupiny, politické strany a hnutí, folklorní spolky, virtuální sítě či federace různých asociací (Newland, Patrick 2004).

Jako příklady konkrétní pomoci pak Newland a Patrick (2004) představují sdružení rodáků (*home town associations*), typické např. pro Mexičany v USA či pro různé komunity ve Velké Británii, které může kumulovat prostředky např. pro budování a podporu škol či náboženských budov, zdokonalení infrastruktury, poskytování stipendií studentům a organizování rozvojových aktivit po přírodních katastrofách. Problém však je, že perspektiva sdružení rodáků bývá spíše lokální, zatímco bariéry redukce chudoby bývají regionální, celostátní či přímo globální.

Dalším příkladem mohou být obchodní sítě. Podle Newland a Patrick (2004) to bývají hlavně IT organizace, které se snaží zapojit pracovní sílu původní vlasti a které usilují o podporu vzdělání a infrastruktury v ní, např. formou mikrograntů. Vzhledem k tomu, že jde v hostitelských státech často o prestižní instituce s dobrým renomé (např. arménské či indické), získávají finanční podporu pro svou práci i od velkých IT firem a od mezinárodních finančních organizací jako Světové banky.

Další oblastí rozvojové pomoci ze strany diaspor nebo s jejich pomocí může být ryzí filantropie. Známa je touto činností např. indická diaspora s řadou soukromých nadací podporujících vzdělání a celkový rozvoj v Indii (Newland, Patrick 2004).

Důležitou formou pomoci rozvoji původní vlasti je také „poskytování“ sociálního, resp. kulturního a symbolického kapitálu původní vlasti i novým migrantům z ní. Tedy pomoci v překonávání určitých „tranzitních nákladů“ pro přechod z původní vlasti do nové hostitelské země. Podporou nových imigrantů-krajanů tak diaspora nepřímo pomáhá i původní vlasti, jelikož tito její noví členové opět mohou pomoci remitencemi či jiným způsobem své původní vlasti.

Diaspory ovšem mohou ve své roli v rozvojové pomoci i selhat. Diasporní komunity často odrážejí třídní, etnické, náboženské, politické a regionální rozdíly v původní vlasti, které ovlivňují směr (např. klientelistické a nepotistické vazby), formy a intenzitu pomoci, což se nemusí shodovat s cíly stanovenými donorem (např. mezinárodní organizací). Obecně platí dobře doložený fakt odborníky na migraci, že migranti – a proto ani diaspory – obvykle nepatří k nejchudší skupině obyvatel z výchozí země (viz např. Massey et al. 1993). I

přes nejlepší vůli tedy členové diaspory často nemají přístup a dostatečné konexe v nejnižší a tedy nejpotřebnější skupině obyvatel v původní vlasti. Členové diaspor obvykle také s pochopitelným ohledem na bezpečnost svou (spojenou s nutnými cestami do původní vlasti) a svého vloženého majetku neinvestují a nijak zvlášť nezvelebují původní vlast, je-li ve stavu války či anarchického chaosu. Tato situace je známá např. z Haiti či řady afrických zemí. Přitom právě tyto země akutní pomoc nejvíce potřebují (Newland, Patrick 2004: 23).

Subjekty iniciující a (spolu)financující rozvojovou pomoc by proto rozhodně neměly spoléhat jen na možnosti diaspory. Ty totiž vzhledem k životu v odloučení od původní vlasti obvykle dokážou fungovat jen v jejím firemním či neziskovém prostředí, nikoliv ve veřejném sektoru. Často je ale třeba zcela cíleně pracovat na zlepšení infrastruktury, možnosti bankovních půjček, podnikatelských schopností a snížení korupce, tedy na celkovém zlepšení investičního prostředí. Jinak zůstane finanční potenciál diaspory spotřebovaný na okamžité uspokojení potřeb obyvatel původní vlasti. Prostředky diaspory by pak plnily svou roli pouze po dobu jejich zaslání do původní vlasti (Newland, Patrick 2004).

Problematická je také role diaspory v případě, že v původní vlasti probíhá ozbrojený konflikt. Jak uvádějí Newland a Patrick (2004), diasporní skupiny jsou v mnoha případech hlavním zdrojem financování podpory politických skupin, které rozdmýchávají násilí a dodavatelem válečného materiálu. Thomas Faist uvádí v tomto kontextu příklady kosovských Albánců či některých skupin čečenských exulantů (Faist 2006). Donoři proto musí postavení diaspory ve vztahu k problémům původní vlasti dobře zhodnotit. Měli by důsledně trvat na celospolečenském významu rozvojové pomoci a nepodporovat jen partikulární zájmy. Zároveň by měli umět ocenit snahu o sjednocení diasporních skupin různých politických názorů či jiných odlišností s cílem pomoci původní vlasti.

Na druhou stranu však diaspory mohou být výrazným činitelem při urovnání těchto konfliktů. Faist uvádí jako příklad diaspory z Jihoafrické republiky a z Nigérie (Faist 2006). Newland a Patrick (2004) zas uvádějí irskou a filipínskou diasporu v USA, v minulosti podporující urovnání vztahů s protestanty, resp. svržení autoritativního režimu na Filipínách. Podle těchto autorů „mohou mít diaspory širší a objektivnější pohled na věc, méně ovlivněnou syrovými emocemi a zlobou. Ve své nové vlasti mohou mít přístup k širšímu spektru informačních zdrojů, jako např. ze společenských a pracovních kontaktů,

sdělovacích prostředků a internetové komunikace“ (Newland, Patrick 2004: 21).¹⁶³

Podobně jako zapojení do rozvojové pomoci obecně má i reflexe konfliktů v původní vlasti zpětný účinek pro diasporu samotnou. Může ji stmelovat i rozdělovat či dokonce úplně vytvořit. Například arménská populace v Ruské federaci začala vykazovat typické diasporní charakteristiky (občanská sdružení, kontakt s původní vlastí atd.) až díky vypuknutí konfliktu v Náhorním Karabachu (Oussatcheva 2001).

Diaspora má tedy v rozvojové pomoci výhodnou pozici a velký přínos, ale také svá omezení. Může své původní vlasti nesmírně pomoci, ale také ji může zvenčí udržovat v chaosu, v područí autoritářských či totalitních režimů a/nebo v dramatické sociální nerovnosti. Podobně nejednoznačné je také spojení se silným zahraničním donorem (státem či mezinárodní organizací). Ten může diaspoře poskytnout svou důvěryhodnost, zkušenosti a silné finanční, technické a organizační kapacity (Newland, Patrick 2004). Na druhou stranu však může zintenzivnit výše popsané negativní dopady na původní vlast, může vyvolat destruktivní korupci a rivalitu uvnitř diasporních komunit spolu se zpronevěrou prostředků donorů. Jistě proto existují situace, kdy je ponechání rozvojových aktivit diaspory na jejích vlastních možnostech ze strany států a mezinárodních organizací moudřejší a všeobecně přínosnější.

10.4. Rozvojový potenciál diaspor v České republice

V následujícím textu jsou nastíněny charakteristiky tří vybraných diaspor na území České republiky v souvislosti s možnostmi rozvojové pomoci původním vlastem. Půjde o diasporu vietnamskou, ukrajinskou a běloruskou. Ve shodě s pojetím Rogerse Brubakera nehodlám řešit, zda je či není daná populace diasporou, zda odpovídá diaspoře více či méně, případně kolik „členů“ ji tvoří (jak je velká). Existenci těchto tří diaspor či etnických menšin budu považovat za fakt z pohledu praxe (politické, sociální, ekonomické atd.), přestože je jejich existence jako jasně ohraničených skupin sociálně konstruovaná. Ostatně stejně

¹⁶³ Výše uvedení autoři se věnují také pozitivní roli diaspory v pokonfliktním uspořádání. Thomas Faist uvádí jako příklad pozitivní role diaspory v této situaci nedávný proces v Somálsku, Afghánistánu a Iráku (Faist 2006).

jako každá skupina vymezená na základě identity, včetně českého národa. Nebudu zde také popisovat historii a všechna etnografická a sociologická specifika těchto populací, vzhledem k dostatku odborné literatury na toto téma. Po Brubakerově vzoru se soustředím spíše na diasporní aktivity se zřetelem k funkci rozvoje v původní vlasti, které jsou ve skupině daného etnického původu do určité míry typické, byť zdaleka necharakterizují všechny takto vymezené obyvatele v Česku. Nepůjde však ani o případové studie se všemi náležitostmi opírající se o původní výzkum. Rád bych pouze ilustračně představil výše popisované skutečnosti v kontextu tuzemského prostředí na základě běžně dostupných informací. Jako nástroj použiji částečně klasická Safranova kritéria diaspor. Ovšem nikoliv proto, že by šlo o „nejlepší“ definici diaspor.¹⁶⁴ Spíše proto, že vzhledem ke své podrobnosti mohou nejlépe posloužit popisu rozdílů mezi jednotlivými skupinami a tím i pomoci lépe porozumět jejich rozvojovému potenciálu.

Běloruská diaspora je na našem území specifická především díky relativně vysokému podílu osob s uděleným právem azylu, byť většina osob běloruského původu přicestovala do Česka za prací. Její organizované aktivity na našem území jsou pak tímto faktem značně ovlivněny, takže mají často charakter exilové politiky (vytváření paralelních politických struktur a politické diskuse k jejich oficiální podobě v Bělorusku). V této podobě se u nás začala tvořit až od druhé poloviny 90. let¹⁶⁵ a je tedy ze tří sledovaných skupin nejmladší i nejmenší. Z výše uvedeného výčtu typů diaspor by ji tedy bylo možné označit za diasporu oběti. Při použití klasických Safranových kritérií diaspor, pak lze najít projevy odpovídající do značné míry všem bodům. Ve srovnání s ostatními skupinami je významné zejména udržování vize původní vlasti s jistými prvky idealizace. Tato vize není tolik orientována na minulost (vzývání „zlatého

¹⁶⁴ Safran se sice snažil legitimizovat svou definici tím, že jde jen o „ideální typ“ vytvořený na příkladě diaspory židovské, kterému se ostatní jen více či méně přibližují (Safran 1991). Otázkou však zůstává, proč vůbec vytvářet takovouto, byť pracovní, definici diaspor, když jí většina zkoumaných populací odpovídá jen z malé části a jen po určité období a navíc není adekvátní (viz výše) ani pro „vzorovou“ skupinu (Clifford 1994, Brubaker 2005).

¹⁶⁵ A. Lukašenko se stal Běloruským prezidentem v roce 1994, přičemž autoritativní a represivní prvky své vlády zaváděl postupně. Také v druhé polovině 90. let roste počet běloruských žadatelů o azyl v České republice.

věku“)¹⁶⁶, jako spíš do budoucna. Váže se k tomu silná touha návratu s posláním přivést vlast k lepším stavu – politicky i ekonomicky. Z téhož důvodu lze u zdejších Bělorusů vysledovat velmi silnou vlastní národní identitu, která je mnohdy větší než u domácí běloruské populace. Vzhledem k exilovému charakteru běloruské diaspory je spojení s původní vlastí samozřejmě zkomplikováno. Nicméně určité kontakty existují, jelikož řada běloruských azylantů opustila zemi individuálně (např. jako studenti) a proto se snaží zachovat vztahy s rodinou, zejména rodiči. Navíc i přes jisté totalitní rysy není lukašenkovské Bělorusko hermeticky uzavřenou zemí. Nepříliš silné jsou však vazby s občany běloruského původu v ostatních zemích. Omezují se opět zejména na politicky sympatizující exilové komunity např. v Polsku, Pobaltí či třeba v Kanadě (sídlo ústředí exilové běloruské vlády). Velké běloruské populace v postsovětských zemích totiž tvoří zejména značně asimilovaná a politicky nevyhraněná společenství (srov. např. Šmídová 2005 či Korecká, Pojarová 2011).

Vzhledem k sociálním charakteristikám Bělorusů v Česku lze za hlavní potenciální přínos k rozvoji původní vlasti považovat přenos politických idejí směřujících k demokratizaci země a k občanské společnosti, případně kulturních vlivů. Vzhledem k nefinančnímu charakteru pomoci a vzhledem ke značné míře ilegality kontaktu diaspory s původní vlastí jsou efekty této pomoci těžko měřitelné.

Ukrajinská diaspora v Česku má z větší části charakter pracovní diaspory. Přestože zde žijí i potomci tzv. bílé emigrace, tedy meziválečných politických uprchlíků, a osoby usazené v poválečném komunistickém období, tvoří dnes jen malou a značně asimilovanou část. Dnešní diasporou však jsou především individuální pracovníci v nižších patrech ekonomiky, z menší části jejich celé rodiny. Kritéria dle Safranovy definice však splňují jen značně omezeně. Vzhledem k širší sociální (zejména vzdělanostní) stratifikaci ukrajinské diaspory – byť většina členů zastává stejně podřadné pozice na českém pracovním trhu – liší se i vztah k původní vlasti, intenzita vize, pocitu politického poslání apod. Celkově je ve srovnání s běloruskou diasporou vazba k původní vlasti slabší, přestože jsou naopak intenzivnější reálné kontakty s rodinou a domovskou obcí v původní vlasti. Slabší je také vědomí odlišné národní identity. Podobně jako

¹⁶⁶ Přestože se zde jistě prvky připomínání idealizované minulosti objevují, např. oslavy výročí založení prvního nezávislého běloruského státu v roce 1918.

v předchozím případě mají Ukrajinci většinou silnou touhu návratu do původní vlasti, která je v jejich případě mnohem snazší. Omezený je kontakt většiny ukrajinské diaspory s ostatními ukrajinskými populacemi v dalších státech, např. v sousedních zemích. Na rozdíl od diaspory běloruské zde chybí i politický motiv (exilová spolupráce) mezinárodních kontaktů. Kontakt se omezuje především na praktické informace vzhledem např. k pracovním příležitostem v rámci příbuzenské sítě (srov. např. Zilynskyj 2001).

Jednoznačně hlavní přínos k rozvoji Ukrajiny plyne ze strany diaspory v podobě remitencí.¹⁶⁷ Na větší míru sofistikovanějších forem (know-how, FDI atd.) zatím chybí dostatečný finanční i vzdělanostní kapitál ukrajinské diaspory v Česku. Ojedinele se ukrajinská diaspora účastní charitativních aktivit.¹⁶⁸ Vzhledem k politické polarizaci až indiferenci zdejších Ukrajinců je i vliv na politickou situaci v původní vlasti omezený.¹⁶⁹

Opět poněkud odlišné rysy vykazuje diaspora **vietnamská**. Přestože jde také o pracovní diasporu, na rozdíl od ukrajinské je složena převážně z celých a etnický homogenních rodin.¹⁷⁰ Safranova kritéria splňuje vietnamská diaspora do vysoké míry, ačkoliv s odlišnými akcenty ve srovnání s diasporou běloruskou. Podobně silné je uchovávaní vize a mýtu idealizované vlasti. Na rozdíl od Bělorusů je však tento mýtus orientován spíše do minulosti než budoucnosti. Zdůrazňuje

¹⁶⁷ Detailněji je popsáno v případové studii v rámci kapitoly 3. této knihy.

¹⁶⁸ Například v roce 2008 přerozdělila diasporní organizace Ukrajinská iniciativa v České republice sumu ve výši 200 tis. korun (pocházející ze zdrojů mimo diasporu) postiženým povodní v oblasti Ivano-Frankivska, konkrétně ve vesnici Prutivka a okolí.

¹⁶⁹ Jistě by však bylo možné oponovat alespoň částečným či symbolickým zapojením ukrajinské diaspory v ČR do podpory tzv. oranžové revoluce v roce 2004. Jedním z příkladů může být sbírka a předání peněz prostřednictvím ukrajinských diasporních organizací na podporu skupiny zhruba 100 studentů ze Lvova, kteří se v roce 2004 účastnili protestních akcí v Kyjevě během tzv. Oranžové revoluce. Přesto nelze považovat politickou angažovanost v původní vlasti za specifický rys ukrajinské diaspory v ČR.

¹⁷⁰ Původně však Vietnamci přijížděli individuálně. Zejména v období komunistického režimu v roli hostující pracovní síly. Do ČSFR, resp. ČR se pak zas vraceli již s celými rodinami, případně za nimi rodiny brzy přišly či je zde založili. Stejně tak i další fáze imigrace v 90. letech a po přelomu století probíhá z počátku či pouze na bázi jednotlivců (Martinková, Pechová 2011).

přítom tedy již existující (případně dávné) vybrané charakteristiky původní vlasti, nikoliv teprve očekávané. Rovněž silná touha po návratu (v mnoha případech již ze sociálních a ekonomických důvodů nerealizovatelná) je motivována spíše návratem do aktuálně příznivých – jak jsou v zásadě vnímány – podmínek původní vlasti, než touhou či posláním přinést radikální změnu, která ideální podmínky teprve vytvoří. Přesto má diaspora zájem na zvelebení původní vlasti s cílem narovnat momentální vady. Orientuje se však (alespoň navenek) spíše na ekonomický vzestup, než celkovou politickou změnu.¹⁷¹ Vzhledem k výše uvedeným důvodům spolu se silnou kulturní a vzhledovou odlišností od české populace uchovává vietnamská diaspora intenzivní vědomí odlišné identity. Lze však sledovat určitý generační posun. Ve druhé generaci Vietnamců, kteří se již narodili na našem území či zde žijí od útlého dětství, dochází ke značné identitní a kulturní změně směrem k české populaci.¹⁷² Z hlediska etnické identity je však kolektivní identita problematizována kvůli značné jazykové a etnické diferenciaci vietnamské populace, kterou do jisté míry odráží i zdejší diaspora. Spojení s původní vlastí udržuje místní diaspora dost intenzivní a je limitováno především technickými a ekonomickými možnostmi jednotlivých členů. Ze všech tří diaspor je vietnamská jednoznačně nejlépe organizovaná na bázi občanských sdružení, což je dáno zejména ekonomickou a sociální závislostí Vietnamců u nás na sobě navzájem. Pojí se s tím také rozsáhlá vydavatelská aktivita vlastních médií, která je ojedinělá i ve srovnání s vietnamskými populacemi v ostatních evropských státech. Vietnamská diaspora výrazně převyšuje ostatní dvě i v další typické diasporní aktivitě, kterou je kontakt s ostatními krajanskými populacemi v jiných zemích. Diaspora v Česku udržuje intenzivní vztahy s Vietnamci např. v Německu, Rakousku,

¹⁷¹ Je to zřejmě dáno také stále trvajícím vlivem (ne však takovým jako za dob ČSSR) vietnamské vlády skrze zastupitelský úřad na vietnamskou komunitu v Česku. Úzká kooperace mezi sdruženími vietnamské diaspor a vietnamským zastupitelským úřadem je stále patrná na většině hlavních aktivit, které vietnamská menšina v ČR organizuje.

¹⁷² Tento jev bývá v médiích nazýván „banánové děti“, tedy zvenku „žluté“, zevnitř „bílé“. Podobný jev u zbývajících dvou diaspor není tolik patrný, protože druhá generace hlavní části těchto diaspor zde zatím nedorostla v takovém počtu, aby z ní bylo možné vyvozovat nějaké všeobecnější závěry, případně se zcela asimilovala.

Polsku, Maďarsku či ve Francii. V České republice se konají např. tenisové turnaje zahraničních Vietnamců z EU (srov. např. Martinková, Pechová 2011).¹⁷³

Nejvýznamnější rozdíl je ze zde sledovaného pohledu v intenzitě a šíři zapojení této diasporu do rozvoje původní vlasti. Vedle klasických remitencí jsou to zejména investice vietnamských podnikatelů v diaspoře, kteří přelévají svůj kapitál do Vietnamu, např. do turistického ruchu, který se ve Vietnamu čile rozvíjí. Vzhledem k pravidelným a častým návštěvám v původní vlasti se na příjmech Vietnamu z turistického ruchu diaspora podílí v podstatě i v roli samotného turistu. Díky stále ještě dominantnímu způsobu své obživy v Česku, tedy prodeji potravin a oděvů, které obvykle putují přes Vietnam (Nožina, Kraus 2009) či jsou zde přímo vyrobeny, tak částečně podporují i tamní zaměstnanost. Lze také zaznamenat i jisté formy filantropie, např. sbírky na pomoc rodinám postiženým chemickými zbraněmi z dob vietnamsko-americké války.¹⁷⁴

Závěr

Jak je patrné, fenomén diaspor je atraktivní jako teoretické téma sociálních vědců, i jako praktický nástroj v plánech různých politických subjektů a organizací. V oblasti sociálních věd je jednoznačně patrný vývoj od pojetí diasporu jako úzce vymezeného pojmu kopírujícího charakteristicky „archetypální“ diasporu židovské ke stále širším a obecnějším definicím. V přístupu Rogerse Brubakera pak snaha o ještě vhodnější definici zcela mizí a je nahrazena snahou o zachycení diasporu jako procesu, tedy čím a za jakých okolností se diaspora – či přesněji vědomí diasporu v dané skupině osob – utváří. Právě odklon od potřeby staticky diasporu uchopit, pojmenovat a popsat, ve prospěch analýzy aktivit, projektů a procesů „stávání se“ diasporou, je blízký i praktické politice. Na příkladě využívání diasporu v rozvojové pomoci je patrné, že státy či mezinárodní organizace nepotřebují diasporu vyčerpávajícím

¹⁷³ Vietnamská dívka z diasporu v Česku dokonce obsadila v roce 2009 druhé místo v diasporu soutěži Miss Vietnam EU, která se konala v Bavorsku.

¹⁷⁴ Projekt pomoc postiženým dioxiny ve Vietnamu organizuje o. s. Info Dráček, ve kterém pracují Češi i zde žijící Vietnamci. Sdružení na projektu spolupracuje s dalšími organizacemi v ČR i ve Vietnamu.

způsobem definovat, nýbrž hledají konkrétní „diasporní aktivity“, které mohou pro cíle rozvojové politiky využít.

Využívání diaspor pro rozvojovou pomoc však vyžaduje pozitivní přístup k často teprve nedávno etablovaným skupinám migračního původu, kterými diaspory mnohde jsou. Jinými slovy, společenská a politická debata o migrantech se musí posunout z otázek „čím nás migranti ohrožují a jak tomu zamezit“ na otázky typu „čím nám migranti mohou prospět a jak toho využít“. Neznamená to však, že se oba typy otázek vylučují a že nejsou legitimní. I v oblasti angažmá diaspor v rozvojové pomoci – ať už své vlastní nebo v kooperaci s externím partnerem (státem, mezinárodní organizací) – existuje řada rizik jak pro „hostitelský“ stát, tak pro původní vlast, tak i pro diaspory samotné. S nimi se musí počítat.

V případě tří vybraných diaspor na našem území je patrné, že sehrávají pro své původní vlasti v zásadě pozitivní roli, byť se formy pomoci liší. Žádná například nepodporuje či nevyvolává v původních vlastech destruktivní konflikty (nepočítáme-li snahu běloruského exilu o politickou změnu). Problémy by mohly způsobovat nerovnoměrné převody finanční pomoci v případě Ukrajiny a Vietnamu. Příjmy z ukrajinské diaspory v Česku však z hlediska celoukrajinské ekonomiky nejsou tak objemné, aby prohlubovaly nerovnost. Navíc zakarpatská oblast, ze které pochází rozhodně největší množství příjemců remitencí z Česka (srov. např. Zilynskij 2001), je na Ukrajině nejchudším regionem, takže to její pozici může jedině vyrovnávat. Vietnamská diaspora v Čechách sice nepochází z nejchudších vrstev vietnamské společnosti, často spíše naopak (srov. např. Martinková, Pechová 2011 či Nožina, Kraus 2009). Nicméně investice, které jsou v tomto případě zřejmě významnější než remitence, pravděpodobně zasahují díky poptávce po pracovní síle i chudší vrstvy obyvatel.

Ambivalentní důsledky má využívání sociálního kapitálu sledovanými diasporami ve vztahu k nově příchozím krajanům. Všechny tři diaspory slouží jako důležité zázemí a tím i sociální síť umožňující zapojení nově příchozích, čímž v podstatě i pomáhají hostitelskému státu v jeho nákladech na integraci.¹⁷⁵ Zároveň ale zvláště ukrajinské a vietnamské skupiny vytvořily systém

¹⁷⁵ Příkladem nejen symbolické, ale i zcela hmotné pomoci může být bezplatné vydávání potravin a oblečení v prostorách pražské tržnice SAPA pro vietnamské imigranty z poslední imigrační vlny, kteří zde vlivem ekonomické krize přišli o zdroj obživy a možnost splácet své často astronomické dluhy.

pololegálních či nelegálních zprostředkovatelských služeb, které nově přichozí v podstatě uvádějí do stavu novodobého otroctví.¹⁷⁶ Připravují tím i český stát (jehož občané a některé správní složky se však na tomto systému přímo či nepřímo podílejí) o daňové zisky, zvyšují potenciál kriminality apod. (Nožina, Kraus 2009).

A jak se k rozvojovému potenciálu či již probíhajícím rozvojovým aktivitám diaspor staví český stát? Obecně lze říci, že navzdory výše naznačeným trendům zejména některých mezinárodních organizací se Česká republika k možnosti většího zapojení diaspor staví vlažně.¹⁷⁷ Zřetelně přitom převažuje trpný či přímo represivní postoj vůči těmto diasporám, které až na zcela malou část tvoří cizí státní příslušníci, navíc z nečlenských zemí Evropské unie. Pozitivní vnímání těchto diaspor nebo dokonce partnerský přístup nutný pro potenciální spolupráci v rozvojové pomoci je ojedinělý nejen z pohledu státní správy, ale české společnosti celkově. Projevují ho – mimo organizace a jednotlivce hájící práva cizinců – většinou jen z utilitárních důvodů (a nepřiliš hlasitě) velcí průmysloví zaměstnavatelé (automobilky Škoda, Hyundai apod.) nebo např. obce výhodně pronajímající své nemovitosti vietnamským obchodníkům. Nutno ale připomenout, že Vietnam, Ukrajina¹⁷⁸ i Bělorusko sice jsou v hledáčku české rozvojové pomoci, nikoliv však jako země s nejvyšší prioritou. Jak je patrné,

¹⁷⁶ Vzhledem k menší velikosti a poněkud odlišným sociálním charakteristikám běloruské diaspory nehrají v jejím případě výdělečné zprostředkovatelské služby takovou roli.

¹⁷⁷ Sledované diaspory však jsou do rozvojové pomoci v omezené míře zapojeny nepřímo tím, že s jejich organizacemi spolupracují subjekty, které rozvojové projekty financované českým státem realizují. Například firma sociologa a vietnamisty Jiřího Kocourka spolupracovala s organizací vietnamské diaspory Klub Hanoi na rozvojovém projektu ve Vietnamu. K nejvyššímu využití diaspory vzhledem k její velikosti dochází pravděpodobně v rozvojové pomoci směřované Bělorusku, byť paradoxně do této země obvykle vůbec nedoputuje. Vzhledem k uzavřenosti politického režimu v Bělorusku je totiž pomoc orientována přímo na exilovou populaci (např. projekt rozvojové pomoci Vzdělávání běloruských studentů v ČR realizovaný Arcidiecézní charitou).

¹⁷⁸ Vietnam i Ukrajina byly přitom mezi prioritními zeměmi české zahraniční rozvojové pomoci v minulosti. V nové koncepci zahraniční rozvojové spolupráce 2010- 2017 je Vietnam zmiňován jako země, která zůstane významným partnerem české rozvojové pomoci.

zkoumáním souvislostí mezi diasporami a rozvojem se tak může leccos odhalit nejen o diasporách samotných, ale třeba také o přístupu států vůči migrantům a migraci obecně.

Použité zdroje:

ANDERSON, B. (2008): Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu. Praha: Karolinum.

BASCH, L.; Glick Schiller; N. and Szanton Blanc, C. (1994): Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States. Basle: Gordon & Breach.

BRUBAKER, R. W. (1996): Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe. Cambridge: Cambridge University Press.

BRUBAKER, R. W. (2005): The “diaspora” diaspora, *Ethnic and Racial Studies* 28 (1): 1-19.

CLIFFORD, J. (1994): Diasporas, *Cultural Anthropology*, Vol. 9, No. 3, Further Inflections: Towards Ethnographies of the Future (Aug., 1994), 302-338.

COHEN, R. (1997): Global Diasporas: An Introduction. London: UCL Press.

FAIST, T. (2006): The Transnational Social Spaces of Migration, *Arbeitspapiere – Working Papers*, No. 10, 2006. Bielefeld: Center on Migration, Citizenship and Development.

KORECKÁ, Z.; Pojarová, T. (2011): Contemporary Belarusian Migration in the CR – Social Networks, Adaptation and Integration Strategies, in: Uherek, Z. et al.: Migration, Diversity and Their Management, Prague Occasional Papers in Ethnology No. 8. Prague: Institute of Ethnology, Academy of Science of the Czech Republic.

MARTINKOVÁ, Š.; Pechová, E. (2011): Vietnamská komunita v ČR, in: Scheu, H. Ch. (ed.): Migrace a kulturní konflikty. Praha: Auditorium, s. 210-219.

MASSEY, D. S. et al. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, Volume 19, Issue 3 (Sep., 1993), 431-466.

NEWLAND, K.; Patrick, E. (2004): Beyond Remittances: The Role of Diaspora in Poverty Reduction in their Countries of Origin. A Scoping Study by the Migration Policy Institute for the Department of International Development.

NOŽINA, M.; Kraus, F. (2009): Kriminální síť ve vietnamské diaspoře. Případ České republiky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

OUSSATCHEVA, M. (2001): Institutions in Diaspora: The Case of Armenian Community in Russia. WPTC-01-09.

SAFRAN, W. (1991): Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return, *Diaspora* 1, No.1: 83-99

SHEFFER, G. (ed.) (1986): Modern Diasporas in International Politics. London: Croom Helm.

ŠMÍDOVÁ, M. (2005): Běloruští političtí emigranti v České republice, in: Bittnerová, D.; Moravcová, M. (eds.): Kdo jsem a kam patřím? Praha: SOFIS.

VERTOVEC, S.; van Hear, N.; Pieke, F. (2004): The contribution of UK-based diasporas to development. Oxford: COMPAS.

WAHLBECK, Ö. (2002): The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28, 2: 221- 238 April 2002.

WEINAR, A. (2010): Instrumentalising diasporas for development: International and European policy discourses, in: Bauböck, R.; Faist, T.: *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press. pp. 73–89.

ZILYNSKYJ, B. (2001): Ukrajinci v České republice, in: Šišková, T. (ed.): *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. 81-88.

Víte již...?

- ✓ *Podle jakých znaků lze definovat diasporu? Existuje jednotná definice tohoto fenoménu? Z čeho plynou případná rozdílná pojetí?*
- ✓ *Co se rozumí pod označením transnacionální proces? Jaký je vztah mezi pojmy transnacionální komunita a diaspora?*
- ✓ *Jaká pozitiva může přinést zapojení diaspor do rozvojových projektů? Má míra této pomoci nějaká omezení či podmínky?*
- ✓ *Zdrojem jakých výhod se může diaspora stát pro svou zdrojovou zemi? Existují i případy, kdy lze její vliv označit za škodlivý či negativní?*
- ✓ *Pokuste se vymezit tři největší diaspory v České republice a porovnejte jejich charakter. Jaká kritéria použijete?*
- ✓ *Jaký je převažující postoj České republiky k diasporám? Jsou zde položeny základy pro kvalitní spolupráci?*

Klíčová slova: diaspora, transnacionalismus, sociální kapitál